

ΟΛΑ ΟΣΑ ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΣΗΜΕΡΑ
ΓΝΩΡΙΖΟΥΝ ΕΝΑΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΚΡΑΔΑΣΜΟ
(Ερωτήματα που μας ανοίγουν στον κόσμο)

(Του Δημητρίου Γ. Κατσαφάνα)

Η ιστορία λοιπόν, από τη χαραυγή της ανθρωπότητας, καταλήγει σήμερα σε αδιέξοδο; Είναι αυταπάτη να έχει κανείς όραμα για το μέλλον; Μήπως σταμάτησε ο πολιτισμός; Αν σταμάτησε η ιστορία, που είναι μέσα στη χρονικότητα, σταμάτησε και η ποίηση, που είναι μέσα στο άπειρο, στο άχρονο; Ειπώθηκαν δηλαδή τα πάντα; Ασφαλώς όχι. Ο κόσμος μας, αναπτυγμένος και αναπτυσσόμενος ή και υπανάπτυκτος μπήκε σε νέα φάση. Ο πλούτος και η φτώχεια, το παλαιό και το νέο αλληλοσυνδυάζονται.

Αναζητείται ένας νέος τρόπος για να συνεχίσει ο άνθρωπος το δρόμο του ή, καλύτερα, τους δρόμους του, άγνωστο με ποιους προσανατολισμούς και, πάντως, χωρίς κανείς να αγρυπνεί στις κρίσιμες σκοπιές της ιστορίας. Δεν υπάρχουν πια οδηγοί συνειδήσεων, και αν υπάρχουν, αγνοούνται εντελώς. Γιατί ιστορία δεν είναι μόνο τα γεγονότα. Είναι και η συνείδηση των γεγονότων.

Η ιστορία, εξάλλου, δεν είναι φύση, δεν υπακούει στην άτεγκτη αιτιοκρατία, και αυτός είναι ο λόγος που δεν επαναλαμβάνεται. Και δεν επαναλαμβάνεται, η ιστορία, διότι δεν είναι τέλεια, όπως είναι η φύση, οι σταθεροί νόμοι που την διέπουν. Στην πορεία, η ιστορία, τα γεγονότα δεν είναι προβλέψιμα. Μετασχηματίζονται, μεταμορφώνονται σε κάτι διαφορετικό από το προηγούμενο. Η ιστορία, δηλαδή το πνεύμα που την κινεί, είναι κίνηση, ζωή. Μεταβαίνει από τη μια κατάσταση στην άλλη (Hegel, Jaspers) με μια πρωτοφανή, ανατρεπτική ταχύτητα, έτσι που όλες οι δεδομένες απαντήσεις, όλα τα "διότι" ξερνιώνται από νέα "γιατί", που θέτει ο άνθρωπος. Αλλά ποιος άνθρωπος; Για ποια ανθρωπότητα πρόκειται; Μα για ανθρωπότητα που περιστρέφεται γύρω από μια διογκούμενη μαζικοποίηση. Πρόκειται για μια ανθρωπότητα που ασθμαίνει εναγώνια σε ένα δρόμο που δεν προλαβαίνει να συνειδητοποιήσει πού βγάζει αυτός ο δρόμος. Τρεκλίζει ανάμεσα στην παραγωγή και την κατανάλωση, στην κόπωση και στην ανάπαυση, στην παγερή αδιαφορία και την εκρηκτική, φαινομενικά αναίτια, βιαιότητα.

Φαίνεται ότι ο άνθρωπος στοχάστηκε χιλιάδες χρόνια για να βρει το «θεώρημα» της Χιροσίμα, για να φτάσει στο ενδεχόμενο μιας πυρηνικής αυτοκαταστροφής.

Αποϊεροποίησε τη φύση, την ξεφλούδισε, την εκμεταλλεύτηκε με μια άγρια απληστία. Έτσι "οι μετοχές του ατσαλιού ανεβαίνουν στη Νέα Υόρκη και στο Λονδίνο", οι επιχειρηματίες, κατά τον ποιητή, «συλλογίζονται τα μεγάλα ιδανικά. Παίρνουν επάνω τους την ευθύνη της ειρήνης, της δημοκρατίας και της ελευθερίας. Η κοιλιά των υψικαμίνων τροφοδοτείται με ιδανικά». Μα πάντα υπάρχει ένα όριο, από το οποίο δεν μπορεί να ξεφύγει ούτε αυτός ο ήλιος, μας θυμίζει ο Ηράκλειτος. "Ήλιος γαρ ουχ υπερβήσεται μέτρα ει δε μη Ερινύες μιν Δίκης επίκουροι εξευρήσουσιν". Δηλαδή το μέτρο αυτό αποτελεί εσωτερική διάσταση της αυτορυθμιζόμενης φύσης, είναι ο όρος της αρμονίας του σύμπαντος.

Η πορεία του ρυθμίζεται από τους νόμους του σύμπαντος. Αν παραβιάζοταν η πορεία του, θα ήταν παραβίαση των φυσικών νόμων, της κοσμικής Δικαιοσύνης που συνέχει σε ισορροπία το σύμπαν. Τίποτα στον κόσμο δεν γίνεται τελικά ατιμωρητή. Απαράβατα ισχύει το αξίωμα, ακόμη και στον ηθικό, όχι μόνο στο φυσικό κόσμο. Εγκλημα και τιμωρία. Άμα λοιπόν αγγίζουμε τα όρια, αγγίζουμε την ατελεύτητη νύχτα, μετεωριζόμαστε στο χάος που χάσκει κάτω από τα πόδια μας. Την αλήθεια

αυτή, που έχει κύρος στην ιστορία του ανθρώπου, δεν τη διακήρυξε μάταια η αρχαία αττική τραγωδία.

Αυτή λοιπόν η αναπότρεπτη εξέλιξη του πολιτισμού μας, δεν είναι κάτι φοβερό; Και μαζί δεν μας γοητεύει, δεν είναι κάτι το θαυμαστό;

Πολλά είναι τα θαυμαστά και όμως τίποτε πιο θαυμαστό από τον άνθρωπο. « Πολλά τα δεινά κουδέν ανθρώπου δεινότερον πέλει» , θα ειπεί ο Σοφοκλής με το στόμα του χορού στην «Αντιγόνη». Ανάμεικτα συναισθήματα. «Δεινά» στην αυθεντική γλώσσα του Αθηναίου τραγικού, είναι τα θαυμαστά, τα παράδοξα.

«Δεινός» είναι ο άνθρωπος, γιατί από τη φύση του είναι επινοητικός, εφευρετικός, έχει μια παράξενη δύναμη που προκαλεί το δέος, έχει μια δύναμη τρομερή που φτάνει στην αυθαίρετη μεταχείριση της φύσης.

Στο κατάφλι τώρα του εικοστού πρώτου αιώνα, αμήχανοι, ρωτάμε: Τι, λοιπόν, ορίζει το μέλλον; Γιατί κάτι φοβερό συμβαίνει στον πλανήτη μας. Κινδυνεύει ο πλανήτης ; Ασφαλώς όχι ως ουράνια σφαίρα. Κινδυνεύει η ζωή πάνω σ' αυτόν. Κινδυνεύουν οι πλανητικοί άνθρωποι, οι περιπλανώμενοι, οι πλάνητες και οι πλανώμενοι άνθρωποι.

Μερικοί φθάνουν στο σημείο να πιστεύουν ότι "ο καυστήρας της γης υπερθερμαίνεται, έτοιμος να εκραγεί και να μας τινάζει όλους στο διάστημα» . Υπερβολή. Τους φόβους αυτούς τους διαψεύδουν γεωλόγοι και αστροφυσικοί. Εκείνο που σίγουρα κινδυνεύει είναι η υγεία των ανθρώπων που δραστηριοποιούνται πάνω στο φλοιό της Γης.

Ας προσέξουμε: Η Γη δεν είναι, όπως οι γειτονικοί πλανήτες. Καλύπτεται από ένα λεπτό στρώμα ύλης, έμβιας ύλης, αυτό που λέμε γενικά ζωή. Αυτό το στρώμα, ο φλοιός της Γης, είναι ιδιαίτερα λεπτός, τόσο λεπτός που το βάρος του μετά βίας του πλανήτη, ο οποίος το υποβαστάζει.....

Το μέγεθός του είναι τόσο ασήμαντο, ώστε θα διακρινόταν μόνο με τεράστια δυσκολία από όντα άλλων πλανητών και σίγουρα δεν θα το πρόσεχαν παρατηρητές από κάποιο άλλο μέρος του γαλαξία μας.... "(Paul Kennedy Προετοιμασία για τον 21^ο αιώνα, πρόλογος Ν. Κομτζιά, μετάφραση Δήμητρα Βενέτη, Νέα Σύνορα Λιβάνη, Αθήνα 1944, σελ. 79).

Μέσα σ' αυτή τη βίοςφαιρα, σ' αυτόν το φλοιό αναπτύχθηκαν τα φυτά και τα ζώα, άπειροι οργανισμοί. Υποτίθεται ότι, έπειτα από εκατομμύρια χρόνια, αναπτύχθηκε η ανθρώπινη φυλή, η οποία, εδώ και μισό εκατομμύριο χρόνια πήρε τη μορφή του Homo Sapiens. Έκτοτε αυξήθηκε, απλώθηκε σε όλο τον πλανήτη και με την επινοητικότητά του, την ακόρεστη απληστία του, αυξήθηκε έτσι που τώρα κινδυνεύει η ακεραιότητα αυτού του λεπτού και εύθραυστου στρώματος της ύλης που κάνει τον πλανήτη αυτόν μοναδικό. Τον κάνει μοναδικό το θαύμα της ζωής, αυτός ο εξελιγμένος Homo Sapiens ο σοφός και επιστήμονας άνθρωπος, από τον οποίο δεν υπάρχει τίποτε πιο θαυμαστό και παράδοξο στην πολυδιάστατη δεινότητά του.

Κινδυνεύει η ζωή, κινδυνεύει ο άνθρωπος, πάνω στον πλανήτη. Πολλά είναι τα προβλήματα. Το βασικό πρόβλημα όμως είναι το πληθυσμιακό. Έχει πολλές προσεγγίσεις και διαφοροποιήσεις από ήπειρο σε ήπειρο. Τούτο έχει συνέπειες, όπως την πείνα, τη φτώχεια, πολιτικές και πολεμικές συγκρούσεις, την οικολογική επιβάρυνση, τα μεταναστευτικά ρεύματα, που θα αυξηθούν λόγω της αυξανόμενης θερμοκρασίας και ξηρασίας εύφορων περιοχών , όπως της Ασίας και Αφρικής.

Η τεχνολογική πρόοδος δεν επαρκεί πλέον για τη λύση του προβλήματος του υπερπληθυσμού και των συνεπειών του. Είμαστε, σε πλανητικό επίπεδο, παγιδευμένοι στην παγίδα του Τόμας Μάλθους. Παράδειγμα: Το 1990 ο πληθυσμός της Γης ήταν 5,3 δις, το 1925 θα είναι 8,5 και προς το 2100 θα φθάσει τα 10 με 11 δις ή ακόμη και τα 14.

Ας σημειωθεί πρόχειρα εδώ, ότι άλλοι πληθυσμοί αυξάνονται γρήγορα, άλλοι βρίσκονται στην ίδια θέση και άλλοι ελαττώνονται Έπειτα, έχουμε μπει σε μια περίοδο μαζικοποίησης της παραγωγής, της κατανάλωσης, το ανθρώπινο πρόσωπο μεταβάλλεται σε αδιάφορο ποσοτικό αριθμό, πρόσφορο για την απρόσωπη μάζα. Και η δημοκρατία μας κατέληξε να είναι μαζικοποιημένη. Είναι το κύμα της παγκοσμιοποίησης, συγκρούονται τα κύματα της ιστορίας. Η διεθνοποίηση και οι απαιτήσεις των πολυεθνικών έχουν ήδη βαθιά τα ίχνη πάνω στο σώμα του εθνικού κράτους. Βρισκόμαστε πια στην κοινωνία της πληροφορικής, κυρίαρχο στοιχείο της γνώσης και της οικονομίας.

Η γνώση πλέον μετατρέπεται σε βασικό παράγοντα πληροφορίας, εικόνων κ.λ.π. , που καθορίζει την παραγωγική εργασία, εργασία υψηλής ειδίκευσης. Και όχι μόνο αυτό. Και οι πόλεμοι, θα είναι, ήδη το διαπιστώνουμε, πόλεμοι «γνώσης» . Θα χρησιμοποιούν συστηματικά το διάστημα και θα διευθύνονται από νέους τύπους προπαγάνδας, «διανοητικής προπαγάνδας».(Πωλ Κέννεντυ , οπ. σ. Ι Ι) . Ένα «επαναστατικό » τρίτο κύμα πολιτισμού χαρακτηρίζεται, με τους αναλυτές του, από την ύπαρξη κοινωνίας μη ομοιογενούς, που υπερβαίνει το εθνικό κράτος και επιδιώκει έναν σύγχρονο κόσμο χωρίς σύνορα (Πωλ Κέννεντυ, οπ. σ. 31). Αναφορικά με τα εθνικά κράτη, το ουσιαστικό εδώ είναι, ότι απειλούνται από την παγκοσμιοποίηση, από τις απέξω οικονομικές πιέσεις που δέχονται, άλλα και από μέσα, από την πολιτισμικότητα, την πλειοψηφούσα κουλτούρα, γιατί ο ισχυρότερος, κατά τη βιολογία, αφομοιώνει τον ασθενέστερο.

Τα εθνικά κράτη, διαπιστώνουν αναλυτές, δεν μπορούν να λύσουν τα παγκόσμια προβλήματα, ενώ τα ίδια αυτά εθνικά κράτη είναι οι φορείς που παίρνουν τις αποφάσεις σε διεθνές επίπεδο και δεν μπορούν να υπάρξουν λύσεις, στα ίδια αυτά προβλήματα, χωρίς το ίδιο το εθνικό κράτος, παρά τις όποιες αμφισβητήσεις του (Paul Kennedy). Σχετικά με την παγκοσμιοποίηση, μερικοί υποβαθμίζουν τη σημασία, το ρόλο του εθνικού κράτους και μιλούμε μάλιστα για την τάση προς μια δημογραφικά, τεχνικοοικονομικά και στρατιωτικά παγκόσμια δύναμη που θα ελέγχει άμεσα το άτομο πάνω στον πλανήτη. Ένα τέτοιο παγκόσμιο κράτος θα ήταν ένα τεράστιο χωνευτήριο, παραδόσεων, πολιτισμών, προσώπων, με πλήρη κατάρρευση της ανθρωπιστικής παιδείας κλπ.

Εξίσωση των πάντων προς τα κάτω. Μέχρι χθες βασικό ήταν η εσωτερική δομή του κράτους. Σήμερα όμως από μερικούς αμφισβητείται και υποσκάπτεται το κύρος του εθνικού κράτους.

Προπαγανδίζεται το παγκόσμιο κράτος. Αλλά την ίδρυσή του την εμποδίζουν πρώτες οι παγκόσμιες κρατικές δυνάμεις, όπως είναι π.χ. οι Η.Π.Α. η Κίνα, η Ρωσία, καθώς και όλες οι άλλες περιφερειακές δυνάμεις ή οικονομικά ανερχόμενες χώρες. Το όνειρό του παγκόσμιου κράτους μόνο με τη βίαιη έπειτα από μια μεγάλη καταστροφή θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί. Η παγκόσμια ειρήνη εξάλλου, μόνο με την ελεύθερη αυτοδιάθεση των λαών θα μπορούσε να επιτευχθεί. Το παγκόσμιο κράτος είναι ουτοπία. Αλλά αν μπορούσε ποτέ να πραγματοποιηθεί, θα είχε παντού φύλακες, τοποτηρητές – σατράπες – της τάξης. Θα ήταν αλλού σταθερό, αλλού ασταθές, θα προστάτευε και θα καταπίεζε. Το εθνικό κράτος δεν είναι, όπως υποστηρίζουν κάποιοι αναλυτές, η κύρια αιτία των πολέμων. Γιατί πόλεμοι γίνονταν και πολύ παλιότερα, πριν ιδρυθεί το εθνικό κράτος.

Είναι παραπλανητικά τα λεγόμενα περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων σ' ένα παγκόσμιο κράτος. Νομικά είναι αδύνατο, γιατί αυτά δημιουργήθηκαν στο πλαίσιο του εθνικού κράτους δυτικού τύπου. Έπειτα , «η ενοποίηση του κόσμου θα όξυνε το πρόβλημα της κατανομής των οικονομικών αγαθών, αφού τώρα οι πάντες αγωνίζονται για τους ίδιους σκοπούς και τα ίδια έπαθλα Το μόνο πράγμα που θα μπορούσε να

εγγυηθεί το παγκόσμιο κράτος, είναι η μετατροπή όλων των πολέμων σε εμφυλίους πολέμους» (Π. Κονδύλης από τον 20^ο στον 21^ο αιώνα. Θεμέλιο 1998).

Τα έθνος γέννησε το άτομο, την προσωπικότητα δηλαδή. Δεν το γέννησε το πνεύμα της μάζας. Στην Ελλάδα δεν υπήρξαν ποτέ μάζες. Το άτομο, το πρόσωπο, αγωνίστηκε για την ελευθερία του, αυτό ανακάλυψε την επιστήμη, δημιούργησε πολιτισμό. Ο Έλληνας, ως άτομο – προσωπικότητα, ύψωσε τον Παρθενώνα σε μια στιγμή χαράς υπέρτατης, της νίκης του ανθρώπου πάνω στις απρόσωπες μάζες της Ασίας. Ύμνος χαράς είναι ο Παρθενώνας, σε μια στιγμή βεβαιότητας του ανθρώπου για το πνεύμα του, την αξία του, την ελευθερία του. Από την άποψη αυτή, το έθνος είναι το έθνος του πολιτισμού.

Παρόλο που σήμερα πολυεθνικές, παγκόσμια προβλήματα δημιουργούνται που το υπερβαίνουν ταυτόχρονα όμως οι λύσεις σ' αυτά θα δοθούν με τη δική του συμβολή. Παρά τις όποιες προπαγανδιστικές ιδέες για την παγκοσμιοποίηση, ο ρόλος του εθνικού κράτους είναι θεμελιακός. Το ερώτημα τώρα είναι ποια εθνικά κράτη θα αντέξουν μέσα στα συγκρουόμενα κύματα της ιστορίας, στο τεράστιο χωνευτήρι πολιτισμών, των εθνικών παραδόσεων, των συγκρούσεων. Αλλά έτσι φτάσαμε στο τελικό, κρίσιμο ερώτημα: Ποια η θέση, ο ρόλος σήμερα της Ελλάδας στην παγκόσμια αυτή σκηνή;

20 Φεβρουαρίου 2016

Δημήτρης Γ. Κατσαφάνας